

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია Literature and Literary Theory

ნანა კუპრაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

a-mail: n.kupradze@ug.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.33.12>

SJIF 2025: 8.584

ORCID: 0009-0002-0913-3734

ვაჟა-ფშაველას მოთხრობა „არწივი“

ნიჟიერი მწერლის ნაწარმოები ხშირად რამდენიმე პრობლემას აერთიანებს. საკითხთა ჯაჭვი ლოგიკურად ებმის ერთმანეთს ვაჟა-ფშაველას მოთხრობაში „არწივი“.

თუ პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის მოტივი მოთხრობის წამყვანი პრობლემაა, მის გვერდით ვხედავთ შეუზღუდავობის, ინდიფერენტუზმის, გულგრილობის თემებს, რომლებიც თან სდევს პიროვნულ თუ სოციალურ გაჭირვებასა და სისუსტეს. ყველაფერი კი ცხოვრების ნამდვილი სურათის წარმოჩენას ემსახურება.

ამჟვეყნად ყოფნის დაუძლეველი გამოწვევა სიბერეა. მასთან ჭიდილი ბედისწერასთან დაპირისპირებასაც გულსხმობს. ყველაზე ძლიერებიც კი მარცხდებიან ცხოვრების კანონზომიერებასთან ბრძოლაში. მოთხრობის მხატვრული კონცეფციის თანახმად, ამ ბრძოლის პირისპირ მდგომი პიროვნება ყოველთვის დამარცხებულია. ეს აქსიომატური დებულება უცვლელად უნდა მიიღო, მაგრამ მწერლის მხატვრული ჩანაფიქრი უფრო შორს მიდის, მთავარია, დამარცხებასაც ღირსეულად შეხვდე, სულიერი წონასწორობა და პიროვნული ბალანსი შეინახუნო.

მემკვიდრეობითობის განცდა, წინაპართა გზის დაცვისა და გაგრძელების ვალდებულება, სულიერ მხნეობას, პიროვნულ სიმტკიცეს ანიჭებს გმირს. ეს ერთადერთი ბერკეტია, რომელიც უდიდესი ძალითა და ენერგიით კვებავს მას.

ზოგადად, ვაჟა-ფშაველას გმირების გამოკვეთილი თვისებებია სიძლიერე, შეუპოვრობა, პრინციპულობა, გაუტეხლობა.

ცხოვრებასთან დაპირისპირებისას იწვრთნებიან ვაჟა-ფშაველას გმირები. გაჭირვება და წინააღმდეგობა მათ სირთულეების დაძლევის გზებს ასწავლის. ვინც სწორად გაივლის ამ მიმართულებით, ის გადარჩება.

მოთხრობის მიხედვით, არწივის(პიროვნების) პირისპირ დგას დანარჩენი საზოგადოება, რომლის სახის ჩვენებისას ავტორი აღნიშნავს მის გულგრილობას, გაჭირვებულის მიმართ თანაგრძნობის სურვილის გამოჩენის უქონლობას, ცინიზმს, ვერაგობას.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ნიშანდობლივი მხარეა ბუნების გასულიერება, მის ნაწარმოებებში თანაბარი ღირებულებისაა ადამიანი და სხვა დანარჩენი. ეს ერთიანობა,

ჰარმონიური თანაარსებობა ქმნის მყარ საფუძველს ცხოვრების გაკეთილშობილებისა და ჰუმანური იდეალების დამკვიდრებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ვაჟა-ფშაველა, მოთხრობა „არწივი“, ბედისწერა

ვაჟა-ფშაველამ უსაზღვროდ მდიდარი შემოქმედებითი ინტერესები გამოავლინა. ეს ეხება როგორც თემატურ, უფრო მეტად კი მხატვრული განსხიერების სფეროს.

მწერალმა მთელი სიღრმით დაგვანახა ადამიანური განცდების უაღრესად ფაქიზი შრეები, როდესაც ბუნების შვილებს ადამიანის ტოლფასი მნიშვნელობა მიანიჭა და გარკვეული ემოციებით შეავსო. ასეთი გმირები ვაჟა-ფშაველას სრულფასოვან პერონაჟთა სიმადლემდე აჰყავს: არწივი, მგელი, დათვი, შვლის ნუკრი, კურდღელი, ასევე, მთის წყარო, კლდის ნაპრალები, თუნდაც ფესვები, თანაბარი ღირებულების მქონე პერსონაჟები არიან, ისეთები, როგორებიც: მინდია, ალუდა, ჯოყოლა, ალაზა, გოგოთური, აფშინა და სხვები.

ბუნება ვაჟა-ფშაველასთვის არა მხოლოდ უშრეტი ენერგიისა და შთაგონების წყაროა, არამედ ფილოსოფიური აზროვნების ფონიც. სწორედ ამ სპექტრში განიხილავს მწერალი ისეთ სოციალურ საკითხებს, როგორიცაა პიროვნებისა და საზოგადოების ურთერთობის საკითხი. გაუცხოების, განაპირების, ჩაგვრის, გულგრილობის, სუსტის შეუბრალებლობის მტკივნეული პრობლემები ვაჟა-ფშაველამ შესანიშნავად წარმოაჩინა თავის ეპიკურ მემკვიდრეობაში, თავის შეუდარებელ პოემებში. ამ პრობლემის თავისებურად გააზრების თვალსაზრისით საინტერესოა მოთხრობა „არწივი“.

ზოგადად, ვაჟა-ფშაველას იტაცებს ზნეობრივი სიმტკიცე, გაუტეხლობა, ამტანობა, პიროვნული სიძლიერისაკენ ლტოლვა. უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, ეს მისი გმირების მეტად გამოკვეთილი თვისებაა. თუ „გადავალებთ თვალს ვაჟას შემოქმედებით ინტერესებს, ვნახავთ, რომ ჩაღრმავება საკუთარ თავში, თვითნაწილობის მოთხოვნილება და სამყაროს შეცნობის ფილოსოფიური წყურვილი, ვაჟას შემოქმედების დამახასიათებელ თვისებად წარმოსდგება“ (ევგენიძე, 1989: 224). როგორც მიუთითებენ, მწერლის ინტერესი ამგვარი თემებისადმი 90-იანი წლების შემდეგ ხანაში შეინიშნება, არა მხოლოდ მხატვრულ, არამედ ეპისტოლარულ მემკვიდრეობაშიც. ამ დროს იბეჭდება მისი წერილები „ფიქრიანი“, „ფიქრები“ (1891), „ყოველდღიური ფიქრები“ (1901), „საზაფხულო ფიქრები“, „ზოგი რამ ფიქრებიდან“ (1915).

მოთხრობა „არწივი“ ვაჟა-ფშაველამ 1904 წელს დაწერა და პიროვნებისა და საზოგადოების ურთერთობის მტკივნეულ თემას მიუძღვნა.

შესავალშივე ვეცნობით არწივის პორტრეტს და ვიგებთ, რომ მაღალი მთიდან ის ყოველთვის დაბლა იყურება, რადგან მოსანადირებელი მსხვერპლი იქ ეგულება.

ეს ერთგვარი ტაქტიკაცაა მისთვის და სიბრძნეც, რადგან ზევიდან თავდასხმა თავზარდამცემია მსხვერპლისთვის.

სხვა დიდ ფრინველთაგან განსხვავებით, არწივი მხოლოდ თავისი ნანადირევით იკვებება და ლეშს არ მიირთმევს. ესეცაა მიზეზი მის მიმართ მწერლის განსაკუთრებული მოწიწებისა. 1886 წელს დაწერილ პოემაში „მონადირე“ ვაჟა-ფშაველა არწივს ასე ახასიათებს:

„მინდოდა არწივისადაც
მეცა პატივი ბევრჯერა,
მაგრამ სხვის მოკლულს არა სჭამს
ამაყი, ლალი ჩემფერა.

მარტუა დავა მოზვერი,
 არვის იკარებს ახლოსა;
 თუ არ თავის ბრჯდლით ნაშოვნსა,
 რჯულია, პირი ახლოსა?!
 არც ვის თავისას დაუთმობს,
 არცა ნდომულობს სხვისასა...“(ვაჟა-ფშაველა, 2012)

მოთხრობაში არწივის სისასტიკემდე მისული ძლევამოსილება ესთეტიზებულია. „არწივის მხრებით გაკვეთილი, გაპობილი ჰაერი ქუხილია ცისა, საშინელია, ღვთის რისხვაა, სიკვდილია პირდაღებული, ხმალმოღერებული, შეუპოვარი, შიშუცოდარი“ (ვაჟა-ფშაველა, 2012). ვაჟას მოსწონს არწივის უძლეველობა, მისი შეუპოვრობა, თავისუფლებისადმი ტრფიალი. ამ პოეტური პროზით წარმოთქმული სიტყვებს ოდნავ აბათილებს შემდგომი რიტორიკული კითხვა: „თქვენ, იქნება, არ გაგეგონოთ და არც გენახოთ მარგილზე ჩამოგებული არწივი, მსხვერპლისთვის დატეხებული, მაგრამ მოტყუებული?!“(ვაჟა-ფშაველა, 2012). ცხოვრების მკაცრ კანონზომიერების ყველა ემორჩილება, - ან ნებით, ან-იძულებით. ავტორი ამით კიდევ ერთხელ დაგვაფიქრებს სამყაროს ორბუნებოვნებაზე, გამარჯვებისა და მარცხის თანაარსებობაზე.

მწერლის მიზანი არწივის ხასიათის გამოკვეთას დასტრიალებს, ამიტომაც თხრობას ასე აგრძელებს: „სამსხვერპლომ გაასწრო, თავს უშველა, არწივმა კლანჭი ველარ მოჰკრა და გამწვეტებულს ხეზე მოიკლა თავი. მაგრამ იმისი სიკვდილიც ვაჟკაცურია. სულის დაღევის დროს იგი მაინც არა ჰკარგავს სიამაყეს, მამაცად აბრიალებს თვალებს, თითქო ეუბნება თავის ნიშის მეგობრებს: „მიცქირეთ და ისწავლეთ, როგორ უნდა მოკვდეს ნამდვილი ვაჟკაციო!““(ვაჟა-ფშაველა, 2012).

„ვაჟკაცური სიკვდილის“ მაგალითის ჩვენება მწერლის მხატვრული მიზანია. შიშის დაძლევა და ღირსეულად კვდომა ვაჟას გმირების ნიშანდობლივი თვისებაა.

ვიდრე ძლიერი და წარმატებული მოწოდების სიმაღლეზეა, მას ყველა ეპირფერება, თუკი ფეხი დაუცდება, მაშინვე ამჟღავნებენ გარშემომყოფები ნამდვილ სახეს, მაშინვე იხსნიან ნიღაბს. სოციალური ურთიერთობის ეს ბნელი მხარეც გვიჩვენა მწერალმა. „წყლულს იმას არავინ შეუხვევს და არცვინ წამალს დააყრის. წამლად და ნუგეშად მის ქვეშევრდომთა ხმა ისმის მხოლოდ: „ახია შენზე!.. ჰე, მოგხვდა, თუ არა?!“. ეგრეა წუთისოფელი! აბა ცოცხლისთვის ეთქვა ვისმე ასეთი ქართული?!.“(ვაჟა-ფშაველა, 2012). შემთხვევითი არ გვეჩვენება ბოლოს ნათქვამი სიტყვა „ქართული“. ამით ავტორმა ჩვენი საზოგადოების მანკიერ მხარეზე მიგვანიშნა. მოთხრობის სოციალური ასპექტი უფრო თვალსაჩინო გახადა და ეროვნულ მიჯნამდე მიიყვანა.

საკუთარი დიდებულებისა და ძალის შეგრძნება წუთითაც არ სტოვებს არწივს. წინაპრების წინაშე პასუხისმგებლობა და ტრადიციის გაგრძელება გარკვეული ვალდებულებებით ტვირთავს მის სულს. სწორედ ეს არის მისი ტანჯვის წინაპირობა და აწმყო.

ვაჟა-ფშაველა ადამიანის სულის სიღრმეებს სწვდება. უძღურების განცდით შეპყრობილი ადამიანის სასოწარკვეთა და მისივე ბედთან ჭიდილი მკითხველსაც ასევდიანებს.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაზე საუბრისას, ცალკე გამოყოფენ ისეთ მოთხრობებს, რომლებიც სიცოცხლით სიხარულის, მისით ტკბობისა და სიცოცხლის წყურვილის გამომხატველია. ამ მოთხრობათა თემატურ წრეში შეიძლება მოვაქციოთ „არწივიც“.

არწივს არ ეთმობა ახალგაზრდობა. სიბერესთან მიახლოება ყოველ ჯერზე აფხიზლებს და ახალი ძალით ებრძვის ბედისწერას. ამ მტკივნეულ განცდას ავტორი არწივის

გარშემომყოფთა დამოკიდებულებითა და ავტორის მონოლოგით წარმოაჩენს, რომელიც ზუსტად გამოხატავს არწივის ჯერ კიდევ გაუცნობიერებელ მდგომარეობას.

წარსულის მოგონებებს უპირისპირდება აწმყო, რომელთან შეგუებაც უჭირს მას „გულის საკლავად ეწვეთებოდა კაკბების კაკანი, როჭოების ყაყანი, შურთხების ლამაზი სტვენა, და მძიმე ოხვრა ამოჰხდებოდა გულიდან. იქნება, მეტოქე ვინმე გამოუჩნდა თავზე მძლავრი, იმან დაჩაგრა და აღუკრძალა ნადირობა? არა. იქნება ავად არის? არა. იქნება საყმო აუჯანყდა და აღარავინ ემორჩილება მის ბრძანებას?... ამის მსგავსი საქმეა არწივის თავს!.. როგორ მოხდა ეს წარმოუდგენელი ამბავი?... საყოველთაო საზოგადო ბუნების წესის თანახმად იგი დაუძლურდა, დაბერდა“. (ვაჟა-ფშაველა, 2012).

უძლურება, სიბერის უტყუარი ნიშანია, - როცა უწინდელი შესაძლებლობები შეუძლებელი ხდება. გარშემომყოფთა გულგრილობა და ცინიზმი არწივს ძალუმაღ შეაგრძნობინებს სიბერის სუსხს. აწმყოზე წარსულით აპელირება მას სასიცოცხლო ძალას მატებს, თუმცა ფიზიკური უძლურება აიძულებს მიიღოს სინამდვილე. ამ განცდების ჭიდილია სიბერეც. „ფუჰ!..“ – უკვირდა და ვერ აეხსნა ვერაფრით თავის სიუძლურე; მისი ურჩი გონება და ამაყი გული არ ურიგდებოდა ბუნების მძლავრს კანონს“ (ვაჟა-ფშაველა, 2012).

პირველი კომპრომისი თავმოყვარეობისა და სიამაყის სანაცვლოდ, განსაკუთრებით მტკიცნეული აღმოჩნდა მისთვის. შიმშილისაგან დასუსტებული არწივი აღარ არჩევს ნანადირევს, თუკი რამეს მოიხელთებს, მზად არის დაუფიქრებლად შეჭამოს: „მის თავზე რამდენიმე ყვავს მოყვარა თავი-თავს და მაღლიდან ნიშნის მოგებით დასჩხაოდენ, ახლო როდი უდგებოდენ. იმათი ხორცი თავის დღეში არ უჭამია არწივს და დღეს კი სიამოვნებით შეექცეოდა, თუ, ერთიც არი მაინც, ხელში ჩაუვარდებოდა“ (ვაჟა-ფშაველა, 2012). მთავარი პირობა კი ის არის, რომ მისი ეს განურჩევლობა და სისუსტე არავინ უნდა შენიშნოს. ასე ხდება, როცა თავმოყვარეობა ბედს უპირისპირდება. შემდეგი ცდუნება უფრო დიდი აღმოჩნდა მისთვის, როცა შევარდენს ნანადირევი როჭო პირიდან გააგდებინა იმ მიზეზით, რომ იმ ტყეში არსებული ყველა ფრინველი მას ეკუთვნოდა. სინამდვილეში კი, მისი შეჭმის სურვილი კლავდა.

გადარჩენაზე ზრუნვა ადამიანს ხშირად წონასწორობას აკარგვებს, ამიტომაც არწივის სულშიც მუდმივი ჭიდილია ხორციელ მოთხოვნილებასა და პიროვნულ პრინციპებს შორის. მიუყვებოდა ტექსტს. ჭკვიანი შევარდენი მიუხედავად არწივს ხრიკს და მწარედ დასცინა. არწივმა თავმოყვარეობის ამგვარ შელახვას ქვეყნიდან წასვლა და გადაკარგვა არჩია. გაქცევამდე ისევ სძლია შიმშილის სურვილმა და ლეშის ჭამაც კი მოუნდა არწივს, რაც მისი მოდგმისთვის წარმოუდგენელი იყო. ასე აიძულა ბუნებრივმა მოთხოვნილებამ არწივი საკუთარ ზნეზე ხელი აეღო, მაგრამ ეს გადაწყვეტილება საბედისწერო აღმოჩნდა მისთვის. სანამ ლეშს გადაყლაპავდა, მაშინ მოუსწრაფა სიცოცხლე ადამიანის ნასროლმა ტყვიამ.

ბუნება და ადამიანი ერთნაირ კანონზომიერებებს ექვემდებარებიან, თუმცა საკუთარი ბუნების წინააღმდეგ წასვლა, ბუნების კანონზომიერების რღვევა, ვაჟა-ფშაველას მხატვრული აზროვნების თანახმად, ყოველთვის ისჯება (ამის საუკეთესო მაგალითია მინდია „გველისჭამელიდან“, მგელი მოთხრობიდან „მგელი“).

ვაჟა-ფშაველა მოთხრობაში ადამიანის ცხოვრების ყველაზე დრამატულ ფაზას, სიბერეს შეეხო. გვიჩვენა მისი მიმდინარეობის სირთულეები და დანარჩენი საზოგადოების გულგრილი დამოკიდებულება თავისი ერთი წევრის მიმართ.

მოთხრობის აზრობრივ-მხატვრული ქსოვილი საკმაოდ რთულია და უკავშირდება ისეთ ურთიერთსაწინააღმდეგო კატეგორიებს, როგორიცაა: ზედაპირულობა, ცინიზმი, თვალთმაქცობა, სიამაყე, შიში, პრინციპულობა, სისუსტე.

მოთხრობაში გრძნობათა მონაცვლეობა და გრადაცია იმდენად სწრაფად ხდება, რომ ემოციური მუხტი პირველიდან ბოლო წინადადებაამდე შენარჩუნებულია.

ლიტერატურა:

1. კიკნაძე გ., „ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება“, გვ.224. თბილისი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1989.
2. ევგენიძე ი., „ვაჟა-ფშაველა“ (ცხოვრებისა და შემოქმედებითი ისტორიის საკითხები, გვ.224. თბილისი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1989.

გამოყენებული ბმულები:

ვაჟა-ფშაველა <https://tagiweb.wordpress.com/2012/02/21/monadire/> 15.04.2025

ვაჟა-ფშაველა <https://tagiweb.wordpress.com/2012/04/10/arwivi/> 20.04.2025

Nana Kupradze

Georgian University

a-mail: n.kupradze@ug.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.33.12>

SJIF 2025: 8.584

ORCID: 0009-0002-0913-3734

Vazha-Pshavela's story "The Eagle"

Abstract

The work of a talented writer often combines several problems. The chain of issues logically fits together in Vazha-Pshavela's story, Eagle ".

If the motive of the relationship between the person and the society is the leading problem of the story, next to it we see topics of ruthlessness, indifference, indifference, which accompany personal and social hardship and weakness. Everything serves to present a real picture of life.

The irresistible challenge of being in this world is old age. Struggling with him also means confronting fate. Even the strongest fail in the fight against the regularity of life. According to the artistic concept of the story, the person facing this battle is always defeated. This axiomatic provision should be accepted unchanged, but the writer's artistic idea goes further, the main thing is to face defeat with dignity, to maintain spiritual balance and personal balance.

The feeling of heredity, the obligation to protect and continue the path of the ancestors, gives spiritual courage, personal strength to the hero. This is the only lever that feeds a person with great strength and energy.

In general, the outstanding feature of Vazha-Pshavela heroes is strength, perseverance, principledness, unbreakability.

When confronting life, Vazha-Pshavela heroes are trained. Hardship and resistance teach them ways to overcome difficulties. Whoever passes correctly in this direction will survive.

According to the story, he stands in front of the eagle (personality).

Key Words : in Vazha-Pshavela, story "The Eagle"

რეცენზენტი: პროფესორი ნელი ვასილივა